

Posof Fıkralarında Gürcistan

Ünal Kalaycı

Özet

Posof, Ardahan iline bağlı bir serhat ilçedir. İlçe halkının sağlığı nedeniyle yaşadıkları pek çok olay fıkra hâline dönüştürülmüştür. Bu yazıda Posof ilçemize ait fıkralardan hareketle Posof Gürcistan etkileşimi ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Posof fıkraları, Gürcistan, Posof, fıkralarda Gürcistan.

Ardahan ilinin kuzey kısmında yer alan Posof ilçesinin toprakları batıda Gürcistan Cumhuriyetine bağlı Acara Özerk Cumhuriyeti, doğu ve kuzeyden Gürcistan Cumhuriyeti, güneyden Damal ilçesi ve batıdan Artvin iline bağlı Şavşat ilçesi ile çevrilmiştir.

Gürcistan Cumhuriyeti ile sınırlarının uzunluğu 77 km'dir. İlçe âdeti Gürcistan'ın içine girmiş gibidir. İlçeye bağlı Türkgözü köyünden önce Gürcistan'a oradan da Türk dünyasına açılan "Türkgözü Sınır Kapısı" vardır. "BTC" ve "BTE" boru hatları ilçeden geçmektedir. Bu fiziki özelliklerinin yanında serhatte olması nedeniyle Gürcistan ile kültürel bakımdan da içli dışlıdır.

Posof ilçesine ait 110 fıkra, 39 ayrı kaynaktan derlenerek ve derlenen kaynaklar kitabın sonunda gösterilerek yayınlandı.¹ İçerisinde argonun değil nüktenin ön plana çıktığı bu fıkraların on tanesi Gürcistan ile ilgilidir. Elbette Gürcistan derken Gürcistan'da yaşayan Acarlar, Ermeniler, Urumlar, Karapapaklar ve Gürcistan'dan 1944'te sürülen ve günümüzde dönüş yolunda olan Ahıskalılar da bunun içindedir.

Anonim halk edebiyatı ürünleri arasında önemli bir yere sahip olan fıkra türü için kaynaklarda çeşitli tanımlar verilmektedir. Bu tanımlardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz: "Kısa ve özlü anlatımı olan, nükteli, güldürücü hikâye, anekdot."² "Fıkralar, motife yer veren kısa anlatımlardır."³ "Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle 'hisse' kapmayı hedef tutan ve temelinde az-çok nükte, mizah, tenkit ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelelere 'fıkra' denir."⁴

Fıkralar genellikle tek olay üzerine kurulur. Fıkraların merkezinde insan-insan, insan-toplum ilişkisi vardır. Toplum yaşayışının çelişkileri, düşünce ve davranış farklarından doğan çatışmalar fıkraların konularını oluşturur.⁵

¹ Ünal Kalaycı, Posof Fıkraları, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş 2008.

² *Türkçe Sözlük*, TDK, C 1, Ankara 1998, s. 778.

³ Saim Sakaoğlu, "Fıkra Tiplerinin Değişmesi", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, Ankara 1984, s.445.

⁴ Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ, Ankara 1998, s.566.

⁵ Erman Artun, "Çukurova Halk Kültüründe Yerel Fıkra Tipi: Abdal Fıkraları", *VII. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 27 Haziran-1 Temmuz 2006, s.2.

Posof fıkraları fıkra sınıflandırmasında "bir yöreye ait fıkralar" grubuna girmektedir. Bu fıkralar yörede yaşayan halkın başından geçen olayların sık sık anlatılmasıyla ortaya çıkmıştır.

POSOF FIKRALARI VE GÜRCİSTAN

1. Posof, 93 Harbi'nden sonra savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakılan yerleşim birimlerindedir. 1878 yılından 1918 yılına kadar geçen kırk yıllık süre boyunca Posof'un yönetimi Rusya'dadır. Dolayısıyla Posof'ta cereyan eden adli vakalar da Tiflis'te görülmektedir. İşte bu süreçte cereyan eden bir nükte:

Senin Tanrılığın

Posof'un Rus işgalinde kaldığı yıllarda Gönülaçan Köyünden Yunus (Yonuz) dede bir suç sebebiyle tutuklanır. Hapis cezasını çekmek için Tiflis'teki hapis haneye götürülür. Hapishanede de ibadetlerini yerine getirmeye çalışan Yunus dedeye dinsiz bir gardiyan her yemek getirilmesinde takılır: "Allah var mı? Varsa niye yemeği ondan istemiyorsun da ben-den istiyorsun? Yoksa o yemek veremiyor mu? ..." Bazen bu sözler daha da ağırlaşır. Yunus dede içten içe dualar eder.

Aradan zaman geçer. Bu Müslüman düşmanı gardiyan, ağır bir suç işler ve hücreye atılır. O zamanlar Yunus dedenin cezası iyice azalmış ve hafiflemiştir. Savaş yılları olduğu için hapishane yönetimi gardiyanın işine bakmak amacıyla mahkûmlardan birini seçerler.

Tabii ki o, diğer mahkûmlar tarafından da sevilen Yunus dede olur. Yunus dede yemek kabını koluna alıp azgın mahkûmun yanına gider: "Bak senin tanrılığın geçiciymiş. Benim Allah'ım bana da sana da yemek gönderdi." der.¹

2. Araştırma yapmak üzere Acara'ya gittiğimde Yusuf Gallece'den yaşadığı fıkra gibi bir olayı dinlemiştim. Posof fıkralarını derlerken onu da zaman zaman çevremdekilere anlattım. Bu olayı dinleyen pek çok kişi bunu daha önce duyduğunu söyledi. Kaynaklar kısmına Yusuf Gallece'den alındığı belirtilerek kitapta bu fıkraya yer verildi.

Baba Bu Adam Sağırdır

Çok şakacı olan Yusuf amca² uzak yoldan gelen bir misafirlerini karşılar.

Eve girmeden önce misafire der ki: "Babamın qulaxları yavaş tuyiyér da qonuşurken biraz bağır!" Misafir "Tamam." der. Misafiri salona buyur eder. Diğer odada yeni elbiselerini giyen babasına der ki: "Baba bu misafir qulaxlarından biraz ağır tuyiyér. Qonuşurken bağır ha!" Babası: "Olur." der.

Az sonra babasıyla misafir karşılıklı bağırılmaya başlarlar!³

3. Gürcistan ile sınırlar belirlenmeden önce ve belirlendiği yıllarda Gürcistan'da yaşayan Karapapakların¹ pek çoğu da ülkemize hicret ederek Kars ve

¹ Ünal Kalaycı, *a.g.e.*, s. 10.

² Yusuf Gallece (Eyüpoğlu): Acara Özerk Cumhuriyetine bağlı Hulo kasabasıdır. Olayı bizzat kendisinden dinledim.

³ Ünal Kalaycı, *age*, s. 17.

İğdir çevresine yerleşmişlerdir. Kars'ın Selim ilçesi hem Karapapakların hem de Posof'tan göçenlerin yaşadığı bir ilçedir. İşte Selim'e yeni göçen bir Posoflu ile Karapapak'ın anlaşmalarını hicveden bir fıkra:

Gelif Geçif mi?

Dursunali Çınar Kars'ın Selim ilçesine göç eden Posoflulardandır.

Daha ilk yazdır Selim'de. Yaylalara giden yol kenarındaki tarlasını biçerken süratle bir atlı gelir ve tam hizasında yolda durup der ki: "Ay lélé², ay lélé! Burdan bir atlı gelif géçif mi?"³ Dursunali Çınar, söylediklerini anlamadım şeklinde iki omzunu yukarı kaldırıp indirir. Bu defa da at üzerindeki Karapapak bir şey anlamamıştır. Israrla daha seslice bir daha sorar: "Ay lélé⁴, ay lélé! Burdan bir atlı gelif géçif mi?"

Dursunali Çınar Karapapak'ın bu tarz konuşmasını ilk defa duyuyor ne dediğini yine anlamıyor, ama karşısındaki bir cevap almadan gitmeyeceğini anladığı için şöyle diyor: "Gelsin de geçsin de... Devletin yolu baba! Bene ne?"⁵

4. Posof ve çevresinde çok yoğun olarak anlatılan fıkraların birini Gürcistan'ın Tsalka (Parmaksız) rayonunda yaşayan Urum Türklerinden de dinledim. 1828 -1830 yıllarında Erzurum ve Kars çevresinde yaşarken Rusya tarafından siyasi emellerine alet etmek ve o bölgede Müslüman olmayan nüfusu çoğaltmak için göçürülerek bu yerlere yerleşen Urumlarla Posofluların aynı kültürden beslendiği sonucu çıkıyordu.

Yiyip De mi Dövelim Dövüp De mi Yiyelim?

Posoflunun biri başka bir köyde uzaktan akrabalarında misafir olmak zorunda kalır. Ev sahiplerinin işi çoktur. Pek ilgilenemezler. Hatta biraz da surat yaparlar bu iş zamanı nerden geldi diye.

Bu arada evin genci durmadan şöyle der: "Ana yiyax da mi döğax, döğax da mi yiyax?" Annesi birkaç kez oralı olmaz. Ama misafir korkudan titremeye başlar, beti benzi sararır. Bu kapalı konuşmalardan anladığına göre onu ne zaman döveceklerine karar verememektedirler. Sonunda annesi: "Yiyax da döğax." der. Yemek gelir. Herkes yemek yer misafir düşünür ki galiba yedikten sonra dövecekler. Lokmalar boğazından geçmez. Yemek kalkar ve ev sahipleri mısırı dövmeye⁶ başlarlar.⁷

5. Çocukluğumda soğuk kış geceleri yaşlıları dinlerken onlardan o zaman ki ilimiz olan Kars'tan çok Batum'a, Acara'ya gittiklerini duyardım. Bizim için gidilmesi imkânsız bu demir perde şehrine yaşlılar İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar gidip gelmişlerdi. Oralardan bahsederken bir ilerideki köyden ya

¹ Karapapaklara Terekeme, Azerbaycan Türkü, Borçalı Türkü ve sadece Türk de denilmektedir. Halen Gürcistan'ın Borçalı bölgesinde yoğun olarak yaşamakta olup Gürcülerden sonra ülkedeki ikinci büyük etnik gruptur.

² Fıkralarda geçen karşılıklı konuşmalar yörenin ağız özelliklerine göre verilmiş olup gırtlak ve art damak h'si yerine x, gırtlak k'si yerine q ve kapalı e yerine é harfi kullanılmıştır. Bu harfler TDK tarafından da desteklenen 34 Harfli Türk Dünyası Ortak Alfabeti'nde önerilen harflerdir.

³ "Ay lele, ay lele, buradan bir atlı gelip geçti mi?"

⁴ Yaşlılara karşı söylenen saygılı bir hitap

⁵ Ünal Kalaycı, age, s. 18.

⁶ Mısıır dövmek, mısıır tanelerine ayırmak için yapılan çalışmadır.

⁷ Ünal Kalaycı, age, s. 24.

da diğer köydeki akrabalarından bahseder gibiydiler. Aslında hakikat de oydu. Batum Posoflunun dil, din ve kan bağıyla bağlı olduğu bir Türk yurdu idi. Posof'ta hayvancılık Acara'da meyvecilik sebzeçilik ön plandadır. İşte yağı ile gidip meyve ve sebze ile dönmeyi planlayan bir Posoflunun başından geçenler:

Yağı Yiyen At

Posoflunun biri atıyla Acara'ya¹ gidiyormuş. Yolu yarı edince ağaçların gölgesinde dinlenmek ister. Atın heybelerindeki yağ dolu külekleri de gölgeye koyar. Uykuya dalar. Yorgun olduğu için uyku uzun sürer. Güneş dönünce külekler gölgeden çıkıp güneşin altında kalırlar. İçlerindeki yağ eriyip toprağa geçer. Adam uyandığında küleklerin bomboş olduğunu görür. Dehşete kapılır. Çevreye göz atar. Yalnızca atı ve kendisi vardır. Kendisi yapmadığına göre at sorgulanmalıdır.

Adam ata sorar: "Yağı san mi yedin?" Sıcakta atı sinek sarmıştır. At sinekleri kafasından kaçırmak için başını aşağı yukarı sallamaktadır. Saf adam: "Démax san yedin. Ham da utanmadan diyérsin." deyip faturayı ata keser. Hersle atı kamçulamaya başlar.²

6. Yıllarca annemden dinlediğim Palli Abla'nın hinkal³ macerasını Gürcistan'dan Ortaasya'ya sürülen oradan da Türkiye'ye yerleşen Ahıska Türklerinin bunu bir internet sitesinde yayınlamalarından sonra Posoflularla Ahıskalının aynı kökten beslenmiş bir elmanın iki yarısı olduğunu düşündüm:

Palli Abla

"Bizim oralarda bir Palli Abla varmış. Palli Abla boğazına çok düşkünmüş. Bir gün ev şenniğini düğüne yolladıktan sonra, canı hinkal çekmiş. Hinkalı yapmış, pişirmiş. Sıra yemeye gelmiş.

Bir de bakmış ki, kaynatası eve taraf geliyor. Bu da felefeseye⁴ kalıp hinkalı güğüme dökerek saklıyor. Bu güğümü, sekinin yanına koyuyor. Acele davranan kaynata, güğümü kapar kapmaz ayakyoluna gidiyor. Taharet yaparken olacaklar belli..."

Meseleyi işiten bir âşık, bu sözleri koşmuş:

"Oomşunun inegi togurdi

O da séviyérdi yogurdi

Aâzından axiyér şogurdi

Ne pintidür Palli Abla.

Bzenür géder düğüne

Kimse çıxamaz öğüne

Xinkali töker güğüme

Ne acgözdür Palli Abla.¹

¹ Acara. Şimdi Gürcistan'ın sınırları içinde Müslümanların yoğun olduğu özerk cumhuriyet.

² Ünal Kalaycı, age, s. 32.

³ Bazı yörelerimizde etli mantı diye bilinen yemeğin biraz farklı ve yöreye has şeklidir.

⁴ İkilem, şüphe, telaş.

7. Posof yöresinde patatese kartopi derler. Patates çok fazla üretilir. Hatta yakın il ve ilçelerde Posoflulara "kartopi kafalı" diye takılırlar. Gürcistan'da da patatesin çok üretildiği ve hatta Posoflular gibi çeşit çeşit yemeklerinin yapıldığı bilinmektedir. Hatta kartopi isminin Gürcü dilinden geçtiğini de Gürcüler söylemektedirler. Patates Posof ile Gürcistan'da öne çıkan ortak bir yemektir. Bu yemekle ilgili bir fıkra şöyledir:

Patates

Posoflunun birine uzak memleketin birinden misafir gelir. Adam yöresel yemeklerini merak ediyorum der. Bunun üzerine ev sahibi kadınlar yöresel yemekler pişirirler.

Akşam yemeği için sofraya oturulur. Önce patates çorbası gelir. Yanında ekmeğe yerine patates böreği vardır. Arkasından patatesli pilav ve fırında patates kızartması gelir. Salata patates salatasıdır. Bir tabak da külden patates gelir. Misafir, içinden artık yeter diyeceği sırada ev sahibesi patates tatlısı getirir. Tadına bakmasını ister. Misafir fenalık geçirir.

Ev sahibi kızına bağıırır: "Qızım qartopi konolyasını² getir."³

8. Gürcistan'ın Ermenistan'a yakın bölgelerinde yoğun olmak üzere birkaç bölgesinde Ermeniler yaşamaktadırlar. Hatta Ahıska bölgesinden 1944 yılında Ahıska Türkleri sürgün edilince Ahıskalılardan yerlerine yurtlarına daha çok Ermeniler yerleşmişler ve o rayonun adı Cavah/Cavaheti olmuştur. Ermeniler günümüzde bu bölgede nüfus çoğunluğuna sahip olup adı konulmamış özerkliğe sahiptirler. Bu durum Gürcistan ile Ermeniler arasındaki meselenin adıdır aynı zamanda: Cavah problemi.

Ermeniler yıllarca Türklerle koyun koyuna yaşadıklarından Türk halk kültüründen de etkilenmişlerdir. En eski Türk geleneklerinden olan ozanlık Ermeniler arasında da yayılmıştır. Hatta bazen Ermeniler arasından da güçlü ozanlar çıkmıştır. Zaman zaman Ermeni ozanlarla Türk ozanlar atışmışlardır:

Alurum Hem Ananı Hem Bacını

Posoflu Âşık Cafer, Batum'da Ermeni âşıkla atışır. Konu "gönül"dür. Ayağı Ermeni âşık açar. Son dörtlüğe gelindiğinde yaşlı Ermeni âşık, Âşık Cafer'in anasına sataşır:

Çocux sanın sözlerin bene caba

Örtünmüşsin başına yeşil kaba

Ben sana olayım şimdiden baba

Gel tabi ol bu yellerde Posxovli

Âşık Cafer bu hakaretli dörtlükten sonra Türk konsolosu Hasan Bey'e döner. O da: "Çekinme söyle!" der. Bunun üzerine Âşık Cafer şu cevabı verir:

Posofliyim oxudurum elifi, cimi

Alurum ham ananı ham bacını

Görsün herkeş kim yénkmiş kimi

¹ Ünal Kalaycı, age, s. 49.

² Patatesin yöresel adı úartopidir. Patates kolonyası istemektedir.

³ Ünal Kalaycı, age, s. 52.

*Gel tabi ol bu yıllarda Érmani*¹

9. Acaralılar ile Posoflular alışveriş yapmışlar, kız alıp kız vermişler dostlukları gelişmiştir. Yalnız bu dostluğa zaman zaman Acaralıların uyanıklığı, Posofluların da saf kalpliliği renk katmıştır.

Acaralıların Posofluları Çalıştırması

Acara ile sınırların katı şekilde kesildiği 2. Dünya Savaşı yıllarından önce Posof halkı komşu Batum ve çevresine yani Acara'ya sık sık gidermiş. Orada işlerini halleder ve o süre içinde akrabalarında kalırmışlar. Fakat uyanık Acaralılar allem eder kullem eder Posoflu akrabalarını kendi işlerinde çalıştırmışlar.

Bu duruma itiraz eden Posoflunun biri "Haydi tarla biçmeye" diyen akrabasına sınırlenir ve çıkar toprak bacanın üstüne. Bağıra bağıra bacanın bir bu başına gelir bir o başına gider: "Gelmiyacam!" der. "Hepiz tuyun!" diyerek bağıra bağıra konuşmaya başlar. Onları bu yaptıkları için kınar. Bunu bacanın üstünde gezinerek yapar.

Tarlaya giden ve işleri bitirip geri dönen Acaralı akrabaları onun hâlâ baca da olduğunu görürler. Babası oğluna der ki: "Bax gördün mi bacanın toprağını da tapdatdux.² Zatan biz da biçmeye gelmiyérsan bacay tapda diyacagidux. Na da güzel yapmış!"³

10. 1578 yılında Osmanlı yönetimine geçen Ahıska 1828–29 Osmanlı Rus Savaşı sonunda Osmanlı'nın elinden çıkar. Ahıska'yı almak için günlerce saldıran Rusya'ya karşı tüm Ahıskalının savunması efsanevidir. En dramatik olaylardan biri ise şehir düşeceği sırada Rusların eline geçmemek için yakılan ateşlerin içine kadınların kendilerini atmalarıdır. Tüm bu inanca rağmen düşman çok kararludur ve de güçlüdür. İşte Posoflulardan derlenen insanı düşündüren bir ibret.

Ura

Rus ordusu Ahıska'ya saldırdığında başlarında iki general varmış. Biri diyor ki: "Eğer Ahıska'ya girersem öyle yapacağım ki burada şehir olduğu belli olmayacak. Yakıp yıkacağım." Öteki diyor ki: "Eğer ben girersem Ahıska'ya öyle yapmayacağım."

Tabi savaş başlamıştır. Bizimkilerin attığı bir top gidip "Ahıska'ya girersem yerle bir edeceğim." diyen generale isabet eder. Atın üzerindeki bu generalin yarından yukarısı attan yere düşer, bacakları atın üstünde kalır.

O düştüğü vakit yine şöyle demektedir: "Ura ura!"⁴⁵

SONUÇ

Gürcistan'da Gürcülerden sonra ikinci büyük etnik grup Türklerdir. Gürcü dilinden sonra ana dili olarak en fazla konuşulan dil Türkçedir. Bunun yanında Gürcistan'da yaşayanların en fazla etkilendiği kültürlerden biri de Türk kültürüdür. Yan yana, içli dışlı yaşayan toplumların iletişimi kaçınılmazdır. İşte bu

¹ Ünal Kalaycı, age, s. 55.

² Bastırarak düzelttirmek.

³ Ünal Kalaycı, age, s. 67.

⁴ Rusça "ileri" demek.

⁵ Ünal Kalaycı, age, s. 76.

fıkralar da Gürcistan ile ülkemiz arasındaki etkileşimi farklı bir şekilde göstermektedir.

Bu çalışmadan da anlaşılmaktadır ki bazı fıkralar Posof'ta olmuş sınırın karşısına da taşınmıştır. Bazı fıkralarda kişilerin bir kısmı Posof'tan bir kısmı Gürcistan'da yaşayanlardan oluşmaktadır. Belki birkaç fıkra da Gürcistan'da olup Posof ve çevresine de yayılmıştır.

Bu çalışma göstermektedir ki Gürcistan ile ülkemiz arasında akrabalıklar, ortaklıklar, bağlar çok fazla olup bu konu daha derinlemesine araştırılmaya muhtaçtır.

Abstract

Posof is a district of the province Ardaban. Many factual facts and events turned to be jokes, due to the very naivety of its habitants. This essay tries to put some light on Posof-Georgia interaction, relying on jokes narrated on and around Posof.

Keywords: *Posof jokes, Georgia, Posof, Georgia in jokes.*

Kaynaklar

Ünal Kalaycı, *Posof Fıkraları*, Selçuk Ofset, Kahramanmaraş 2008.

Türkçe Sözlük, TDK, C 1, Ankara 1998.

Saim Sakaoğlu, "Fıkra Tiplerinin Değişmesi", *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, Ankara 1984.

Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ, Ankara 1998.

Erman Artun, "Çukurova Halk Kültüründe Yerel Fıkra Tipi: Abdal Fıkraları", VII. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*, 27 Haziran-1 Temmuz 2006.